

Vergaderjaar 2015–2016

31 288

Hoger Onderwijs-, Onderzoek- en Wetenschapsbeleid

Nr. 538

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 10 mei 2016

In deze brief ga ik in op verschillende onderwerpen rond de Geesteswetenschappen, zoals ik u heb toegezegd in het debat op 21 mei 2015. (Handelingen II 2014/15, nr. 86, item 9), namelijk de eindrapportage van het Regieorgaan Geesteswetenschappen en een nadere visie op de talenopleidingen. Ook komen een aantal aangehouden moties uit het debat aan bod in deze brief. Het betreft moties over de positie van kleine studies, het meewegen van maatschappelijke belangen bij het stopzetten van kleine studies en over de voortzetting van het Regieorgaan Geesteswetenschappen.¹

Vanaf 2009 bestaat het Regieorgaan Geesteswetenschappen, onder voorzitterschap van prof. dr. F.P. van Oostrom.² Het Regieorgaan is ingesteld naar aanleiding van het Sectorplan Duurzame Geesteswetenschappen van de commissie-Cohen en heeft mij geadviseerd over de verdeling van de extra middelen voor de sector Geesteswetenschappen over de 10 betrokken universiteiten en over de inzet voor landelijke projecten. De taak van het Regieorgaan was vastgelegd voor de periode tot eind 2015. Het instellingsbesluit is verlengd t/m eind 2016, vanwege de taak rond het actieplan «meer goedopgeleide leraren in de schooltalen». Volgens planning heeft het Regieorgaan in 2015 een eindrapportage opgesteld, die ingaat op de doelen die bereikt zijn met het sectorplan, en op de toekomstige verdeling van middelen. De eindrapportage van het

¹ De motie van de leden van Meenen en Mohandis over regie met betrekking tot kleine studies (Kamerstuk 31 288, nr. 446); De motie van de leden Schouten en Van Meenen over voortzetting van het Regieorgaan Geesteswetenschappen (Kamerstuk 31 288, nr. 452); De motie van het lid Rog over het meewegen van maatschappelijke belangen bij het stopzetten van unieke opleidingen (Kamerstuk 31 288, nr. 460).

² Het Regieorgaan bestaat naast de voorzitter uit de volgende leden: prof. dr. D.F.J. Bosscher, prof. dr. W. Otten en drs. L.W. van Ruijven. Bij de instelling op 1 april 2009 werden ook prof. dr. H. De Dijn (lid tot 31 december 2010) en dr. B.P.F. Al (lid tot aan zijn overlijden op 19 december 2015) benoemd.

Regieorgaan Geesteswetenschappen heeft u ontvangen bij brief van 29 juni 2015 (Kamerstuk 31 288, nr. 476).

Na het debat van 21 mei 2015 heb ik u toegezegd dat ik een nadere visie op de Talenopleidingen zou vragen aan de VSNU, het Disciplineoverleg Letteren en Geschiedenis (DLG) en het Regieorgaan Geesteswetenschappen, over de toekomst van de talenopleidingen in Nederland. Deze Nadere Talenvisie heb ik op 20 januari 2016 ontvangen (zie bijlage)³.

Hieronder zal ik eerst ingaan op de Nadere Talenvisie, daarna op het eindrapport van het Regieorgaan Geesteswetenschappen.

Nadere Toekomstvisie Talen

De VSNU, het Disciplineoverleg Letteren en Geschiedenis en het Regieorgaan Geesteswetenschappen hebben gezamenlijk werk gemaakt van een nadere toekomstvisie voor de talen. De visie beperkt zich tot een onderdeel van de sector Geesteswetenschappen, namelijk de talenopleidingen.⁴ De visie is een vervolg op de vorige rapportage die de basis bood voor een nieuwe aanpak van de universiteiten, zoals toegelicht in mijn brief van 3 maart 2015 (Kamerstuk 31 288, nr. 419). In die rapportage waren al goede stappen gezet. Zo staan de universiteiten gezamenlijk garant voor het aanbod van een groot aantal talen, en zijn zij gestart met een proces dat gevolgd wordt bij het mogelijk stopzetten van unieke opleidingen. Ik waardeer ook de initiatieven die ten behoeve van de talen reeds genomen zijn, zoals de ontwikkeling van de succesvolle opleiding Europese talen en culturen aan de Rijksuniversiteit Groningen, de ontwikkeling van een volwaardige opleiding Portugees in het kader van Latijns-Amerika Studies in Leiden en de ondersteuning door vier universiteiten van een stimuleringsplan voor het onderzoek in de klassieke talen.

De Nadere Toekomstvisie Talen betreft een deelrapport, er wordt nog gewerkt aan het tweede deel. Dit heeft te maken met de zorgen die in het rapport worden uitgesproken over de dalende instroom in de (disciplinaire) talenopleidingen en dan met name het Frans en Duits. Er is door de drie partijen nog geen antwoord gevonden op de vraag hoe de instroom in de (school)talenopleidingen vergroot kan worden en hoe de kwaliteit van de disciplines het beste gegarandeerd kan worden. Daarbij is van belang dat verder gebouwd wordt vanuit de bestaande kwaliteit, met onder meer hoogwaardige docenten in de talenopleidingen en het vernieuwende en door NWO en de ERC gefinancierde onderzoek dat binnen de talensector wordt verricht. De universiteiten geven aan dat er stevige maatregelen nodig zijn om samenwerking te versterken en de verbinding met de curricula in het voortgezet onderwijs te verbeteren. Omdat een gedragen oplossingsrichting op dit punt meer tijd vraagt, zoeken de rectoren en decanen van de zes meest betrokken universiteiten (UvA, VU, UU, UL, RUG en RUN) gezamenlijk en met betrokkenheid van het Regieorgaan naar de meest duurzame oplossing voor de opleidingen in de schooltalen. Verkend wordt hoe de samenwerking tussen de universiteiten onderling en met het voortgezet onderwijs versterkt kan worden en hoe dit ook institutioneel vormgegeven kan worden. Het doel is de aantrekkelijkheid van de talenopleidingen voor studenten te

³ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

⁴ De geesteswetenschappen beslaan een heel diverse groep van opleidingen en onderzoeksgebieden. Het gaat om grote studies als geschiedenis, Europese studies en communicatiewetenschappen, maar ook alle talenstudies en taal- en literatuurwetenschappen, regiostudies, wijsbegeerte, filosofie, theologie en archeologie zijn onderdeel van de geesteswetenschappen.

vergroten. Zij geven aan daarover een aanvullende rapportage te kunnen sturen voor de zomer van 2016.

Ik begrijp dat dit onderwerp complex is en veel overleg vraagt en ik vind het dan ook positief dat de VSNU een gezamenlijke aanpak rond de schooltalen verder gaat uitwerken. Daarbij zal de VSNU ook het voortgezet onderwijs goed betrekken. Na ontvangst van de tweede deelrapportage zal ik uw Kamer daarover informeren.

Hieronder ga ik in op de voorstellen die in de meegestuurde Talenvisie worden gedaan om de knelpunten in het talenonderwijs, ook buiten de schooltalen nu al, los van de aanvullende rapportage, aan te pakken. Ik kan me in deze voorstellen goed vinden. De voorstellen gaan over de lerarenopleidingen, de verbinding tussen vo en ho, de ontwikkelingen van tweejarige selectieve masteropleidingen en tot slot over een uitbreiding van het proces rond stopzetten van unieke opleidingen.

Verbeterde aansluiting op de lerarenopleidingen

De aanbevelingen uit de Talenvisie over de lerarenopleidingen komen overeen met een voorstel van de VSNU dat u heeft ontvangen bij brief van 8 januari 2016. Voorgesteld wordt voor alle lerarenopleidingen in te zetten op tweejarige educatieve masters als meest gangbare routes naar het leraarschap, die ook toegankelijk zijn voor studenten uit brede bacheloropleidingen, en daarnaast een flexibel en modulair postgraduate traject van 60 studiepunten voor studenten die reeds een masterdiploma hebben behaald. Studenten die een brede bachelor, bijvoorbeeld Europese Talen en Culturen, hebben gekozen, kunnen dan alsnog instromen in een lerarenopleiding voor bijvoorbeeld Duits of Frans. Met de gekozen drieslag (educatieve module, tweejarige master en postgraduate opleiding) wordt beoogd kwalitatief hoogwaardige en voor studenten aantrekkelijke, efficiënte en goed toegankelijke en begaanbare leertrajecten uit te zetten en wordt een belangrijke stap gezet naar het meer opleiden samen met en in de praktijk van het voortgezet onderwijs.

Zoals aangegeven in mijn brief van 8 januari jl. (Kamerstuk 27 923, nr. 220) kan ik mij goed vinden in deze aanpak. Er worden hiermee belangrijke stappen gezet om de maatschappelijk breed gedragen ambitie te realiseren dat in het voortgezet onderwijs meer academische masters als leraar worden aangesteld die zijn opgeleid in directe relatie met de beroepspraktijk. Ik wil dan ook graag helpen om die stappen snel en succesvol te zetten.

Meer samenwerking tussen voortgezet onderwijs en hoger onderwijs

De partijen stellen voor om op korte termijn de verbinding tussen ho en vo te versterken en om daarbij zoveel mogelijk aan te sluiten bij de bestaande vo-ho netwerken (die nu met name op het terrein van de bètaopleidingen actief zijn). Het doel is dat dit bijdraagt aan aantrekkelijker vo onderwijs en daarmee ook aan meer instroom in de universitaire talenopleidingen.

Dit voorstel sluit goed aan bij de Strategische Agenda, waarin ik aangeef dat ik hogescholen en universiteiten wil stimuleren de samenwerking met vo-scholen en mbo-instellingen op te zoeken en dat ik deze samenwerkingsprojecten ook financieel wil ondersteunen. Ik zal over de invulling in gesprek gaan met de VSNU, de Vereniging Hogescholen en de VO-raad. Hier zouden op korte termijn al stappen gezet kunnen worden, bijvoorbeeld door te leren van de bètanetwerken. In de praktijk zie ik overigens al projecten die als goed voorbeeld kunnen dienen. Zoals de «Teachers in

Residence» aan de Radboud Universiteit, waarbij vo-(talen)docenten één dag in de week aan de universiteit werken. Daarmee wordt gewerkt aan een betere aansluiting op de vakinhoud tussen vo en ho door verbindingen en kennisuitwisseling tussen de docenten van beide onderwijs sectoren.

Pilot met tweejarige masters

Voor een beperkt aantal specifieke opleidingen wordt door de drie partijen voorgesteld selectieve tweejarige masteropleidingen te ontwikkelen. Dit is gericht op studenten van brede bachelors zoals International Studies, Europese Studies of Liberal Arts & Sciences opleidingen die zich na de bachelor verder willen specialiseren in een taal. Voor deze studenten bestaan op dit moment weinig mogelijkheden omdat zij in hun brede opleiding vaak een of meer talen kiezen, maar deze niet op hetzelfde niveau leren beheersen als studenten die een klassieke talenopleiding hebben gevolgd. Het voorstel is om een pilot in te richten met tweejarige masters voor Russisch en Arabisch.

Ook deze ontwikkeling vind ik interessant. In de Strategische Agenda heb ik aangegeven dat er bij opleidingen in onder meer de Geesteswetenschappen behoefte is aan verlenging van de masteropleiding om deze te kunnen verdiepen of verbreden. In het geval van deze opleidingen is vooral ook de taalverwervingscomponent belangrijk. Ik zal universiteiten vragen gezamenlijk nadere voorstellen voor zo'n pilot uit te werken, waarbij positieve beoordeling door de NVAO vanzelfsprekend een voorwaarde is.

Proces rond stopzetten unieke opleidingen en unieke specialisaties

Tot slot wordt in de Talenvisie voorgesteld om het proces rond het stopzetten van unieke opleidingen uit te breiden met voornemens om een unieke specialisatie binnen een bredere opleiding stop te zetten.

Het betrekken van unieke specialisaties bij de afspraken vind ik een duidelijke verbetering in de aanpak. Hiermee wordt geborgd dat in alle gevallen een transparant proces wordt doorlopen, wanneer het onderwijs in een taal dreigt te verdwijnen, dus ook wanneer die taal is opgenomen als specialisatie in een brede bachelor. De komende tijd wil ik bij een voornemen tot stopzetten van een unieke opleiding of specialisatie de voorgestelde aanpak volgen. Dat betekent dat advies gevraagd wordt van de zusterfaculteiten binnen het Disciplineoverleg Letteren en Geschiedenis. Deze adviezen worden voorgelegd aan het Rectorencollege van de VSNU en het Regieorgaan Geesteswetenschappen die elk vanuit hun eigen verantwoordelijkheid een zwaarwegend advies geven. Deze adviezen zullen openbaar zijn. Het Regieorgaan wordt na 2016 omgezet in een programmabureau Duurzame Geesteswetenschappen van beperkte omvang (zie verderop in deze brief). Ik heb met het Regieorgaan besproken dat een programmabureau deze rol van onafhankelijk adviseur bij het stopzetten van opleidingen of specialisaties kan overnemen, bijvoorbeeld door hier per casus ad-hoc advies op te organiseren.

Vanzelfsprekend is het van belang dat ook de medezeggenschap goed betrokken wordt bij stopzetten van unieke opleidingen of specialisaties. Hierover is bij het debat over Wetsvoorstel Versterking Bestuurskracht op 3 februari 2016 uitgebreid in uw Kamer gedebatteerd.⁵ De facultaire

⁵ Amendementen met Kamerstuk 34 251, nr. 39 van het lid Grashoff en met Kamerstuk 34 251, nr. 48 van Van Meenen en Mohandis over instemmingsrecht op het samenvoegen en stopzetten van opleidingen zijn beide door Uw Kamer verworpen.

medezeggenschap heeft via de OER in ieder geval inspraak op de wijze waarop de overgangssituatie wordt vorm gegeven. De manier waarop de medezeggenschap wordt betrokken bij het besluit tot stopzetten van unieke opleidingen en specialisaties zal bij elke universiteit anders zijn, maar bij dit type beslissingen wordt in principe de medezeggenschap altijd betrokken. In Leiden wordt bijvoorbeeld gewerkt met het Leids Register waar alle opleidingen in te vinden zijn. Wijziging behoeft de instemming van de Universiteitsraad (UR). De UR houdt in de praktijk vanzelfsprekend rekening met het advies van de Faculteitsraad. Over opheffen van afstudeerrichtingen heeft de UR in Leiden adviesrecht. Zodra het over wijzigingen in de organisatiestructuur gaat, is de medezeggenschap ook betrokken. In Utrecht en Groningen zijn de besluiten rond het stopzetten van Portugees en Fins bijvoorbeeld genomen in het kader van een formele reorganisatie. Op de reorganisatie- en personeelsplannen was sprake van instemmingsrecht van de UR, waarbij het advies van de Faculteitsraad is benut.

Bij vragen rondom stopzetten of anders invullen van zeer kleine en unieke opleidingen gaat het zoals uw Kamer ook benadrukt heeft, naast de belangen van studenten en docenten aan de betreffende opleiding en instelling ook om afwegingen van het bredere nationale belang. Deze afweging komt door de voorgestelde procesaanpak, met een blijvende rol voor onafhankelijk advies vanuit het Regieorgaan dan wel georganiseerd door het programmabureau Duurzame Geesteswetenschappen, naar mijn mening nu ook goed aan bod. Mijn eigen rol in dit proces is dat ik hierover regelmatig geïnformeerd zal worden door de VSNU. Als adviezen elkaar tegenspreken, of een instelling de adviezen niet opvolgt, zal ik hierover in gesprek gaan met de instelling en op zoek gaan naar een oplossing.

Met deze aanpak kom ik tegemoet aan de aangehouden moties van mevrouw Schouten en de heer Van Meenen (Kamerstuk 31 288, nr. 452) en van de leden Van Meenen en Mohandis (Kamerstuk 31 288, nr. 446), waarin gevraagd wordt het regieorgaan en de Minister een zwaarwegende rol te geven bij het stopzetten van de laatste unieke opleiding en te komen met een voorstel voor regie met betrekking tot het stopzetten van een unieke opleiding. Ook kom ik tegemoet aan de aangehouden motie van de heer Rog, (Kamerstuk 31 288, nr. 460), die vraagt om het meewegen van maatschappelijke belangen bij het stopzetten van unieke opleidingen.

Ik vind dat met het proces zoals dat nu is ingericht een voldoende zwaar en bovendien transparant traject wordt ingezet dat recht doet aan de eigen verantwoordelijkheid van de instellingen en waarbij ook het bredere maatschappelijke belang in de overwegingen betrokken wordt.

VSNU, Regieorgaan en Disciplineoverleg Letteren en Geschiedenis geven tot slot aan dat er mogelijk geleerd kan worden van andere landen waar ook financieel ruimte geboden wordt om kleine opleidingen die een maatschappelijk belang dienen, in stand te houden. Zo is er in Denemarken een speciaal steunfonds voor kleine studies die een maatschappelijk belang vertegenwoordigen. Tegelijkertijd speelt daar echter ook een discussie over het stoppen van de instroom in kleine studies. In het VK bestaat een fonds voor «strategic and vulnerable subjects», waarbinnen een samenwerkingsproject van universiteiten wordt gefinancierd om de link tussen het vo en ho te versterken; «routes into languages». Die samenwerking wordt bijvoorbeeld benut voor taal- en cultuurdagen, masterclasses en voorlichting over beroepsperspectieven. Dit voorbeeld kan worden meegenomen als inspiratiebron in de aanpak rond de regionale samenwerking in Nederland. Voor een apart

fonds of budget voor kleine opleidingen zie ik op dit moment geen aanleiding. In de talenvisie wordt daartoe ook geen acute noodzaak gezien.

Tijdens het debat in maart 2015 heb ik aangegeven dat ik Uw Kamer regelmatig zal informeren over de stand van zaken rond de unieke opleidingen. Daarover kan ik u melden dat er de afgelopen periode geen nieuwe voornemens tot stopzetten van een opleiding zijn besproken binnen het Disciplineoverleg Letteren en Geschiedenis. Duidelijk is wel dat aan de UvA nog wordt nagedacht over een herschikking van het opleidingsaanbod in de Geesteswetenschappen, waarbij vooral wordt gedacht aan het verbreden van het profiel van de talenopleidingen, met behoud van het aanbod van de bestaande talenopleidingen. Bij de plannen is de medezeggenschap van de UvA nauw betrokken, zowel via formele als informele trajecten.

Middelen Duurzame Geesteswetenschappen

De eindrapportage van het Regieorgaan Geesteswetenschappen schetst een positief beeld over de afgelopen zeven jaar. Vanaf 2009 zijn er extra middelen beschikbaar gesteld voor de 10 universiteiten met Geesteswetenschappelijke faculteiten. In 2009 ging het om € 2 mln, in 2010 en 2011 om € 10 mln en sinds 2012 gaat het om structureel € 15 mln per jaar. Het Regieorgaan Duurzame Geesteswetenschappen is in 2009 opgericht om te adviseren over de verdeling van deze middelen over de universiteiten en om de ontwikkelingen te monitoren. Het Regieorgaan geeft aan dat binnen een algemene context van veranderende studentenvoorkeuren en daarmee samenhangende ontwikkelingen in het opleidingsaanbod, veel bereikt is op de oorspronkelijke doelstellingen van het sectorplan Duurzame Geesteswetenschappen uit 2009. Zo zijn er meer jonge docenten en onderzoekers en er is bovendien meer perspectief op doorstroom. Ook worden de nadelen van de kleinschaligheid aangepakt, onder meer via verbreding van opleidingen en meer samenwerking tussen faculteiten. Onderwijsintensiteit en bachelor rendementen zijn toegenomen. Het Regieorgaan geeft aan dat op instellingsoverstijgend niveau vernieuwingen moeilijker te bewerkstelligen waren dan binnen de instellingen zelf. Van de landelijke projecten is daardoor vooral de aanloopfase lastig verlopen. Er is echter wel meer samenwerking tot stand gekomen, en ook heeft het landelijke perspectief meer aandacht gekregen. Een voorbeeld is het programma Masterlanguage dat in 2013 van start is gegaan voor masterstudenten in de talenopleidingen en dat is bedoeld om gezamenlijk onderwijs (20 studiepunten per deelnemende taal) te verzorgen in de vaak zeer kleine masteropleidingen. De deelname aan Masterlanguage is nog niet erg groot, maar neemt wel toe (van gemiddeld zo'n 70 per semester naar op dit moment 100 studenten). Deelnemers (docenten en studenten) zijn zeer tevreden. Een ander voorbeeld zijn de landelijke onderzoeksscholen, die intensiever zijn gaan samenwerken. Zij organiseren gezamenlijk onderwijs voor researchmasterstudenten, waardoor dit onderwijsaanbod doelmatiger is georganiseerd. Een aandachtspunt is wel de manier waarop de middelen voor dit onderwijs onderling verdeeld worden, die op dit moment hoge administratieve lasten met zich meebrengt.

De taak van het Regieorgaan was vastgelegd voor de periode 2010 tot eind 2015. Het komende jaar bestaat het Regieorgaan nog, vanwege de taak rond het actieplan «meer goedopgeleide leraren in de schooltalen». De middelen voor de Duurzame Geesteswetenschappen blijven, zoals ook het uitgangspunt was, beschikbaar voor de Geesteswetenschappen. Het Regieorgaan stelt voor om de middelen op een vergelijkbare wijze te blijven verdelen: deels voor landelijke projecten (t/m 2018 als deze afgerond zijn) en deels naar de faculteiten, volgens dezelfde, maar

geactualiseerde verdeelsleutel als in 2010. In mijn brief van 29 juni 2015 heb ik al aangegeven dat ik voor 2016 de door het Regieorgaan voorgestelde verdeling van middelen zal aanhouden. Inclusief indexatie gaat het in 2016 om € 16,2 mln in totaal. Het grootste deel van de middelen (in 2016 € 12,7 mln) wordt geoormerkt verdeeld over de 10 universiteiten. De instellingen kunnen met deze middelen hun in gang gezette beleid voortzetten en de plannen die zijn opgesteld voor de periode 2016–2020 uitvoeren. Daarnaast is € 3,5 mln beschikbaar voor de landelijke projecten, die in ieder geval nog tot 2018 lopen.

Ik verwacht van de instellingen dat zij zich over de besteding van de middelen verantwoorden in het jaarverslag. Voor de landelijke projecten zal het Regieorgaan in 2016 nog het beheer, de monitoring en de rapportage uitvoeren. Na 2016 zal ik het advies uit het eindrapport volgen, en het Regieorgaan omzetten in een tijdelijk en compact programmabureau dat in ieder geval tot en met 2018 de lopende landelijke projecten coördineert. Voor 2016 en de jaren daarna vind ik het belangrijk dat er ook wordt ingezet op de zorgen over de landelijke samenwerking die uit de eindrapportage naar voren komt. Juist in een sector met veel kleine opleidingen is landelijke samenwerking van groot belang om het aanbod actueel en van voldoende kwaliteit te houden. Daarbij zal ik ook bekijken of samenwerking in kleiner verband (bijvoorbeeld in de regio) effectiever kan zijn op sommige onderdelen. Ik zal de regie voor de samenwerkingstrajecten handhaven via het programmabureau. Daarnaast zal ik, mede op basis van de uitkomsten van het tweede deel van de Talenvisie de mogelijkheid open houden om vanaf 2017 zo nodig nadere afspraken te maken om de landelijke aanpak van versterking van de schooltalen in gang te zetten. Dit kan betekenen dat de verdeling van de middelen over de universiteiten nog beperkt zou kunnen wijzigen in 2017 en de jaren daarna. De middelen zullen ook vanaf 2017 geoormerkt worden toegekend, gericht op de versterking van de Geesteswetenschappen. Ik zal u over de precieze verdeling in de loop van 2016 nader inlichten.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
M. Bussemaker